

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI IQTISODIYOT RIVOJIGA TA'SIRI: XORIJ TAJRIBASI

Abdullajonova Gulmira Qaxramon qizi
Qo'qon Universiteti Iqtisodiyot yo'nalishi,
Mulaydinov Farxod Murotovich, Qo'qon universiteti
Raqamli texnologiyalar kafedra mudiri

Annotatsiya: Sanoatning rivojlanish bosqichlarida turli texnologik va ilmiy yondoshuvga asoslangan o'zgarishlar va texnologik yutuqlar amalga oshirilgan. Ushbu bosqichlar o'ziga xos ko'rinishlarga ega bo'lgan. Elektrlashtirish sanoat inqilobida sanoatni elektrlashtirish asosiy maqsad bo'lgan, hozirga kelib esa zamon shiddat bilan o'zgarishi, insonlar ehtiyoji, talablari o'zgargani sari texnologiyalar ham takomillashib raqamli ko'rinishga kelmoqda. Raqamli texnologiyalar dunyo iqtisodiyotini samaradorligini sezilarli darajada o'zgartiradi. Global tarmoq, raqamli qurilmalar iqtisodiy o'sishning drayveri hisoblanadi. Shu sababdan ularning tarmoqlardagi ro'li beqiyos ahamiyat kasb etadi. Raqamli texnologiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy sohalar bilan integratsiyasi bosqichlari va ahamiyati keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: dasturiy ta'minot, raqamli texnologiyalar, bulutli texnologiya, IT (informatsion texnologiyalar) va raqamli transformasiya.

Kirish. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati ulardan O'zbekiston iqtisodiyotining turli soha va tarmoqlarida raqamlashtirishni amalga oshirishga oid nazariy-metodologik va uslubiy apparatni hamda mavzuga oid ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirishda foydalanish mumkinligi bilan belgilanadi. Dunyoda «raqamli iqtisodiyot»ning o'sish sur'atlari deyarli 15,5 foizni tashkil etadi. Taraqqiy etgan davlatlarda «raqamli iqtisodiyot»ning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 7 foizga yetgan. Ular hozirning o'zida «raqamli iqtisodiyot»ning joriy qilinishidan juda katta foyda ko'rmoqda. Bu esa bugungi kunda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning iqtisodiy o'sishga ta'siri ahamiyatli ekanligini namoyon etadi.

Jahonda shiddat bilan rivojlanayotgan raqamli texnologiyalar mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy faoliyati, iqtisodiy siyosati va davlat boshqaruvi tuzilishini sifat hamda texnologik jihatdan tubdan o'zgarishiga olib kelib, xalqaro integratsiyasini faollashtirishda xam aloxida o'rin egallamoqda. Chunonchi raqamli texnologiyalarning kirib kelishi va ularning iqtisodiy-ijtimoiy hayotda keng tatbiq etish sur'atlarining turlichaligi oqibatida mamlakatlar o'rtasidagi rivojlanish tafovutlarining yanada kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Raqamlashib borayotgan global olamda raqamli iqtisodiyotning qiymati va samaradorligini baholash bo'yicha yagona integral indikatorni yaratish bo'yicha muammolarga duch kelinmoqda. Empirik va statistik ma'lumotlarning yetishmasligi, texnologik rivojlanish jarayonlarining shiddat bilan o'zgarib borayotganligi, institutsional o'zgarishlarning tez sur'atlarda amalga oshayotganligi sharoitida ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Dunyoning eng yirik kompaniyalari allaqachondan buyon turli axborot texnologiyalaridan foydalanib kelishmoqda. Biroq qandaydir platformani joriy qilishning o'zi biznesni raqamli qilib qo'ymaydi. Xo'sh, unda oddiy texnologik platformaning raqamli iqtisodiyot platformasidan farqi nimada? Birinchidan, raqamli iqtisodiyot platformalari tarmoq yoki sanoatning ko'plab qatnashchilari uchun maksimal darajada o'zaro qulay aloqalar yaratishni ko'zda tutgan. Hozirgi kunda to'laligicha qaror topgan ommaviy platformalarga misol keltirish qiyin, lekin kelajak aynan shunday yechimlar oldidadir. **Google, Microsoft, Facebook, Apple, Amazon** va **Alibaba Group** kompaniyalari ushbu g'oyani to'laligicha amalga oshirishga eng yaqin holatdalar, ko'plab yirik kompaniyalar bunday platformalarni yaqin vaqtlarda yaratishni rejalashtirishgan.

Global innovatsion indeks jahon xo'jaligidagi mamlakatlarning innovatsion rivojlanish ko'rsatkichlarini tahlil va sintez qilib boradigan asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Global innovatsion indeksning natijalari mamlakatning raqamlashish darajasini ham ifoda etuvchi ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Ushbu indeks ko'rsatkichi quyidagi pozitsiyalar bo'yicha shakllantiriladi:

1. Innovatsion faoliyatni olib borish uchun shart-sharoitning yetarliligi:
  - Institutlar;
  - Inson kapitali va tadqiqotlar;
  - Infratuzilma;
  - Ichki bozorning rivojlanishi;
  - Biznesning rivojlanganligi.
2. Innovatsiyalarni amalga oshirish uchun olib borilgan amaliy tadqiqotlar:
  - Texnologiyalar va bilimlar iqtisodining rivojlanganligi;
  - Ijodkorlik faoliyatining natijalari.

Ushbu reyting 100 balli tizim asosida baholanadi.

2019 yil ko'rsatkichlariga ko'ra Shveysariya ushbu reytingda 67,2 ball bilan 1 o'rinni egallagan.

1-jadval

Reyting	Mamlakat	Indeks	Raqamlashish darajasi bo'yicha pozitsiyasi	"Doing business-2019" ko'rsatkichlari
1	<u>Shveysariya</u>	67.2	8	36
2	<u>Shvesiya</u>	63.7	11	10
3	AQSH	61.7	1	6
4	Gollandiya	61.4	3	42
5	Buyuk Britaniya	61.3	2	8
6	<u>Finlyandiya</u>	59.8	10	20
7	Daniya	58.4	7	4
8	<u>Singapur</u>	58.4	13	2
9	<u>Germaniya</u>	58.2	14	22
10	Isroil	57.4	23	35

Global innovatsion indeks-2019 yil ko'rsatkichlaridagi 1-o'ntalik mamlakatlar

1-jadvaldagi reytingni davom ettiradigan bo'lsak, 14 va 15 o'rinlarda Xitoy hamda Yaponiyaning pozitsiyasini ko'ramiz. Shuningdek, birinchi yigirmatalik ro'yxatidan Janubiy Koreya, Fransiya, Kanada, Gonkong, Norvegiya, Lyuksemburg singari mamlakatlar ham o'rin olgan.

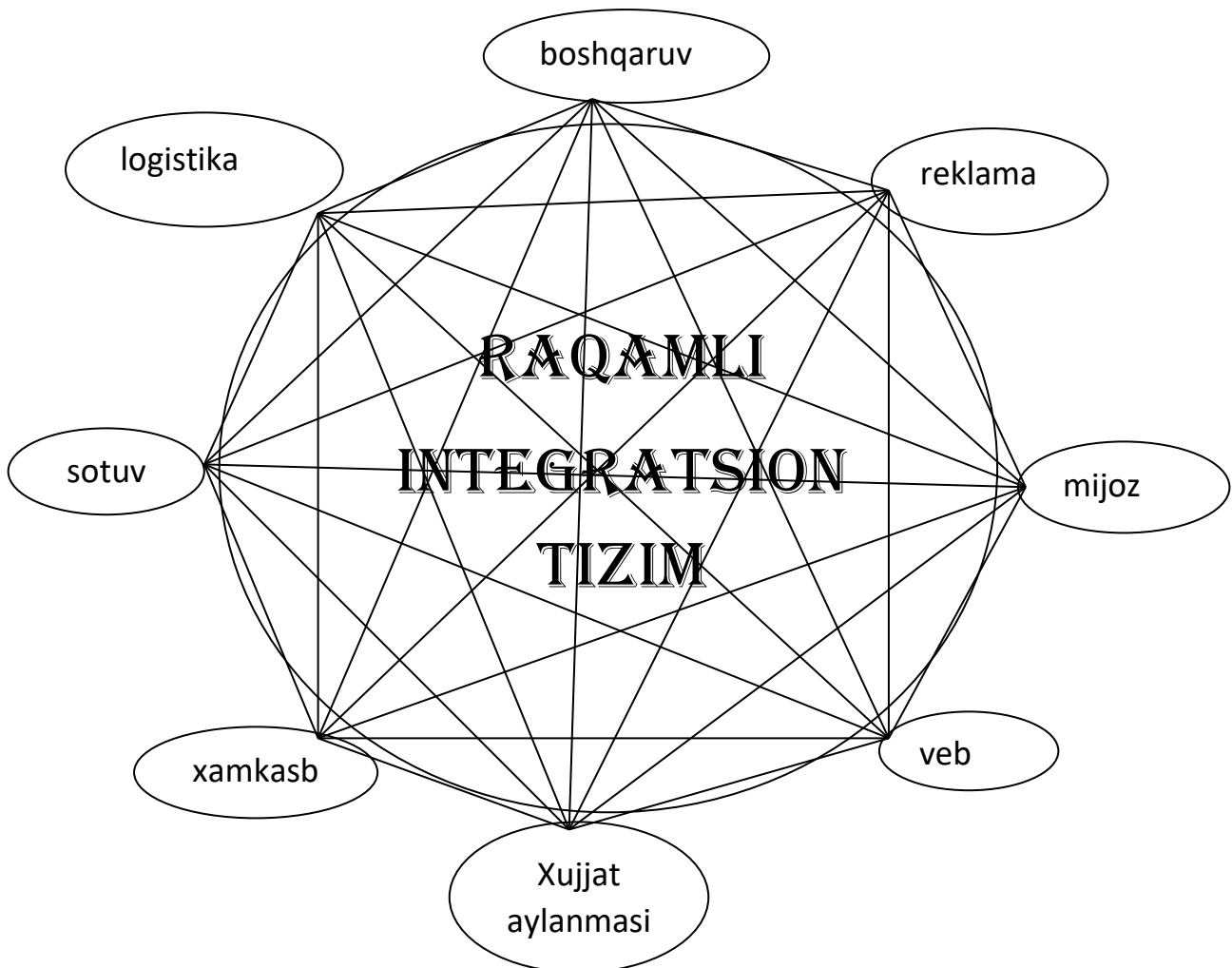
Xulosa va takliflar. 1-jadvaldagi ro'yxat bo'yicha mamlakatlar iqtisodiyotini kengroq o'rganadigan bo'lsak, ushbu mamlakatlarda iqtisodiyotning raqamlashganlik darajasi ham yuqori ekanini ham ko'ramiz.

Harvard Business Review Rossiya tadqiqotchilari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, dunyoning raqamlashish darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlar ro'yxati tuzilgan. Ushbu reytingni tuzishda onlayn platformalar, raqamli va analogli infratuzilma, ma'lumotlarning ochiqligi, elektron tijorat platformalari, raqamli media platformalari, "Doing business" reytingi ko'rsatkichlari 0-5 ball hisobida baholangan.

1-jadval ma'lumotlarini solishtirma tahlil qiladigan bo'lsak, har uchta reyting bo'yicha yuqori ko'rsatkichlar AQSH, Buyuk Britaniya, Daniya, Shveysariya, Singapur, Finlyandiya ulushiga to'g'ri keladi. Ya'ni mamlakatda biznes yuritish shart-sharoitlari iqtisodiyotning

raqamlashishiga, iqtisodiyotning raqamlashishi esa innovatsion faoliyatga ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni ushbu uchta jarayon bir-biri bilan zanjir tarzida bog'langan. Shveysariya, Gollandiya, Isroil, Germaniya singari mamlakatlarda biznes faoliyati davlat tomonidan qo'llab-quvvatlansada, yangi kompaniyani ro'yxatdan o'tkazish, xalqaro savdo, investor huquqlari himoyasi kabi ko'rsatkichlarning pastligi "Doing business" reytingiga ta'sir qilganini ko'ramiz, ammo mamlakat reytingini tuzishda onlayn platformalar, raqamli va analogli infratuzilma, ma'lumotlarning ochiqqligi, elektron tijorat platformalari, raqamli media platformalarining soni inobatga olinganligi, raqamlashish reytingida yuqori pozitsiyalarni egallashiga sabab bo'lgan.

Yana shuni qo'shimcha qilish mumkinki, hozirgi paytgacha globallashuv jarayoni yakun topmagan ekan, barcha sanab o'tilgan samaralar shunga olib keladiki, birinchi bo'lib yangi texnologiyani o'zlashtirgan mamlakat xalqaro bozorlarda ustunlikni qo'lga kiritadi va bu navbatdagi "bozor bo'lagini bo'lib olish"ga olib keladi. Alohida olingan mamlakat nuqtai nazaridan bu darhaqiqat yangi texnologiya joriy qilinishi bilan asoslanadigan iqtisodiy o'sish sifatida talqin qilinishi mumkin. Lekin jahon iqtisodiyoti ko'lamida o'sish joriy qilingan texnologiyaning "qo'shimcha" kapitallashuvi bilan (siqib chiqarilgan texnologiya kapitallashuvini chiqarib tashlagan holda) chegaralangan.

1-rasm. Raqamli integratsion tizim.

Masalan, elektron tarmoqlar, kompyuterlar va dasturiy mahsulotlar, raqamli texnologiyalar, elektron mahsulot hamda xizmatlarning paydo bo'lishi va rivojlanishi yangi iqtisodiyotda quyidagi tushunchalar mazmuni hamda ahamiyatini tubdan o'zgartiradi: moddiy (buyum holdagi) va nomoddiy (buyum holda bo'lmagan), jug'rofiy masofa, zamon va makon,

iste'mol qiymati (foydalilik) va qiymat, sifat va son, raqobat va iste'molchilarning afzal ko'rihi (afzallik), vositachilik va logistika, inson kapitali va biznes axloqi, bitimlar va samaradorlikni baholash, xaridorlar va sotuvchilar xulqatvori, iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilarning yangi munosabatlari, marketing texnologiyalari va sotuv. Ko'rinib turibdiki, rivojlangan mamlakatlarda, ayniqsa, AQSH, Xitoy, Yaponiya, Koreyada internet-kompaniyalari va internetfirmalar jadal rivojlanishi bilan iqtisodiyotning barcha sohalariga kirib boradigan va butun iqtisodiyot ko'rinishini o'zgartiradigan internet-xizmatlar, elekton mahsulotlar, servislar, provayderlar bulutli xizmatlari va boshqalarning yangi bozori shakllanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Gulyamov S.S., Ayupov R.H., Abdullayev O.M., Baltabayeva G.R. Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari// Toshkent – 2019.;
2. Qorriyeva YA.K. O'zbekistonni jahon bozoriga chiqishi uchun xalqaro yo'laklardan samarali foydalanishning logistik transport muammolari. Iqt. fan. dok. ... dis. avtoref., Toshkent 2004;
3. Uldjaboyev K.U. Ekonomicheskaya reforma na jeleznodorojnom transporta - Toshkent, «Mexnat», 1999g.;
4. Ikramov M.A. Razvitiye avtomobilnyx perevozok po Velikomu shelkovomu puti // Ekonomicheskoye vozrojdeniye Rossii, №4, 2010.
5. Samatov G.A. Dorogi, kotorye my vьbirayem. Oni priblijayut Uzbekistan k samym otdalennym chastyam sveta. Rahbar-Menedjer, №32-33, 1999;
6. Anna Strutt, Jacques Poot, Jason Dubbeldam International Trade Negotiations and the Trans-Border Movement of People: A Review of the Literature. The University of Waikato, Hamilton New Zealand, 2008.